

Atles lingüístic del domini català

Joan Veny i Lídia Pons i Griera, *Atles lingüístic del domini català* (Volum V), Institut d'Estudis Catalans, Barcelona 2010.

El cinquè volum de l'*Atles lingüístic del domini català* passa l'equador dels volums previstos, que són nou, i fa superar de llarg els mil mapes publicats en conjunt. El primer volum va sortir l'any 2002 i contenia 179 mapes. L'any següent va sortir el segon volum, amb 269 mapes. El tercer va aparèixer en el 2006 (291 mapes) i, d'aleshores ençà, s'ha publicat un volum cada dos anys: el quart, l'any 2008 (200 mapes), i el cinquè, l'any 2010 (315 mapes, com sempre numerats: el primer dels quals és el mapa 940, i l'últim, el 1254). El cinquè volum és també el que conté més mapes, aquesta vegada dedicats a les «indústries relacionades amb l'agricultura» (126 mapes) i als vegetals (189). Són 295 mapes de conceptes i 20 mapes d'ampliació de conceptes, amb el títol «altres classes de...».

Les classificacions esmentades del cinquè volum, igual que les classificacions dels altres volums, responen als capítols del qüestionari que trobem en l'*Atles lingüístic del domini català. Qüestionari* (Institut d'Estudis Catalans, 1993). No deixem de ser dos capítols molt generals i fins i tot, en el cas de les «indústries relacionades amb l'agricultura», poc clars si es volen distingir dels capítols anteriors. Així, si el quart volum és dedicat al camp i als conreus, amb mapes dels ter-

mes *garriga, forca, emprar, esterrossar, civada, ordi, blat...*, aquest cinquè volum se centra, quant a l'agricultura, en les paraules *cep, raïm, vinya, verema, most, batre, moldre, trafegar, bóta, olivera, olives, lli, cànem, fus, filadora, troca, molí, farina...* Pot costar de veure-hi, pròpiament, les «indústries» relacionades amb l'agricultura i, sobretot, de distingir el contingut dels dos darrers volums en allò que té a veure amb el vocabulari del camp i del pagès.

Així mateix, la referència als vegetals és tan àmplia que el lector hi troba tant els previsibles *carbassó, cogombre, all, cebes, espinacs, pebrot...* com els menys previsibles *avet, salze, lledoner, om, alzina, gla, nou, patata, avellaneta, poma, pera, pinyons, alzinar, madur, podar, rovellons...* i, fins i tot, els sorprenents *amanida, flabiol i ombra*. L'*ombra* és un vegetal? ¿Ho és el *flabiol*, que fins i tot hi és il·lustrat naturalment com a flauta? Sabem que diferents vegetals formen una *amanida*, si bé una *amanida* és un plat. Potser els autors haurien d'haver explicat els criteris d'inclusió de formes (a vegades hi ha singular i plural, com *madur/madurs o gla/glans*; a vegades només singular, com *ametlla o grill de taronja*, a vegades només plural, com *rovellons o cebes*) i, potser, reclassificar o reanomenar algun capítol. També es fa difícil de localitzar paraules, dins cada capítol, perquè no hi ha un ordre alfabètic o fins i tot temàtic. No hi ha cap ordre, de fet. A vegades hi ha primer el mapa de l'arbre, planta o arbust i, després, el del fruit (*aranyoner/laranyó*); altres vegades és al revés (*préssec, presseguer*). En aquest sentit, són molt útils els índexs finals, primer per ordre numèric en català, castellà, francès i italià, i després per ordre alfabètic de conceptes, també en les quatre llengües. La manera més eficaç de buscar una paraula en l'atles ha de començar sens dubte per l'índex final, no per la consulta directa dels mapes en cada capítol.

Malgrat això, els mèrits dialectològics hi abunden, gràcies a la transcripció fonètica del concepte, gràcies a les nombroses informacions complementàries, gràcies a les 176 il·lustracions i dibuixos, «que, generalment, es van fer durant les enquestes» (i a

les referències a aquestes il·lustracions en una colla de mapes), i gràcies també als anomenats «mapes de classes». Per exemple, el mapa 964, «atuell per a dur el raïm del cep a la portadora», dóna un ventall de formes interessantíssim; el mapa 1089, «altres classes de bolets», és encara més espectacular: les informacions que es recullen omplen gairebé tota la làmina. Els mapes de classes solen quedar molt plens de dades; per això no hi sobraria algun desdoblament que ajudés a estirar la informació. Sigui com sigui, és ben fàcil que el lector encuriós quedi enganxat en qualsevol mapa de l'atles pel tresor filològic que conté: les diferències fonètiques, la variació morfològica, les formes lèxiques, les segones respostes, els contextos, les informacions addicionals, el nom de cada forma en castellà, francès i italià, etc. També el cinquè volum de l'*Atles lingüístic* és una mostra, doncs, de patrimoni cultural.

Al costat de mapes farcits d'informació, sorprèn tanmateix que hi hagi mapes relativament pobres (*guarda, garnatxa, moscatell, cornaleres, esportins, pelló, pell, vern...*). En alguns casos, és també una dada significativa, però en altres casos les enquestes complementàries de 1991, de 1995, de 1996, de 1998 i de l'any 2000, que han servit per a completar altres mapes, haurien pogut servir per a arregar els mapes que han quedat buits pel desconeixement que té l'informant o els informants sobre uns determinats conceptes. Així, en el punt 79 (Palma) els informants no responen res a propòsit del raïm o del vi, i això s'estén en una quarantena de mapes (sí que responen tots els altres informants de l'illa de Mallorca i de les Balears en general). En alguns casos és l'informant qui no sap el nom que se li pregunta (el tronc del cep no és el cep, com es diu equivocadament en alguns punts del domini en primera resposta), encara que ell mateix afirmi que «no té nom específic». Hi ha també mapes amb interrogants en algunes de les 190 localitats enquestades (per exemple, *els fils del cep* a Montoriol, Tolba, el Puig de Santa Maria i Simat de Valldigna), que són senyal que se'n desconeix la resposta o l'exactitud de la resposta

i que segurament es podrien haver solucionat amb l'ajuda de les enquestes complementàries.

Hi ha tres mapes amb la il·lustració en el requadre mateix de la làmina (*verema, tafona i flequer*) que haurien d'obrir la possibilitat d'aplicar la fórmula a la resta de mapes, per tal de facilitar la comprensió del concepte sense necessitat de recórrer al capítol de les il·lustracions. Així el lector hi podria veure de seguida objectes o accions la representació dels quals s'escapa a vegades als ulls inexperts. En qualsevol cas, la inclusió d'il·lustracions i dibuixos en el mateix volum és una virtut que s'ha de subratllar. Sovint les segones respostes o les informacions complementàries a llueixen a noves formes, com *podadores, falçons, portelletes, estorats...*, que el lector pot reconèixer d'una manera ràpida.

El cinquè volum conté també 30 llistes de materials no cartografiats que es distribueixen en tres tipus de llistes: les llistes de respostes amb escassa variació formal (6 paraules), les llistes de respostes parcials (22 paraules, amb molts punts d'enquesta efectivament sense resposta) i les llistes de respostes de classes (on tan sols hi ha dues entrades: «classes de suro» i «altres vegetals», ben farcides d'informació). Es pot desprendre que l'escassa variació formal, d'una banda, i la possible obtenció de mapes buits, d'altra banda, expliquen els motius d'una presentació diferent. Però sobretot en el cas de les dues llistes esparces és lògic preguntar-se per què no s'han cartografiat.

Joan Veny i Lídia Pons, els autors, signen un nou volum extraordinari, malgrat alguns detalls menors que s'han assenyalat en aquesta ressenya. És un volum magnífic, sens dubte, per la quantitat de mapes que conté i pel rigor amb què els tracten dos especialistes de gran categoria. Hem dit que l'*Atles lingüístic del domini català* ha superat l'equador amb aquest volum i diem ara que els seus mèrits el situen en la nòmina de les poques i grans obres referencials en el conjunt de la Romània, com l'*Atlas lingüístico de la Península Ibérica*, l'*Atlas linguistique de la France* o l'*Sprach- und Sachatlas Italiens und der Südschweiz*. ♦

DAVID PALOMA